

UDC 159.925.8-051.2
DOI 10.18485/primling.2015.16.19

Jasmina Moskovljević Popović¹
Vesna Polovina

Filološki fakultet
Univerzitet u Beogradu

RANI PRAGMATSKI RAZVOJ – TIPOLOGIJA KOMUNIKATIVNIH AKATA JEDNOIPOGODIŠNJAKA

Sažetak: Osnovni cilj ovog rada je uspostavljanje inicijalne tipologije komunikativnih akata jednoipogodišnjaka na građi iz srpskog jezika. Uspostavljena tipologija bi u daljim istraživanjima služila kao metodološka osnova za buduća longitudinalna praćenja ranog komunikativnog razvoja.

Analizirana je višesatna spontana produkcija osmoro jednoipogodišnjaka i izdvojeni su i podvrgnuti kvalitativnoj analizi svi intencionalni komunikativni akti, bilo da su iskazani u neverbalnom, gestovnom ili verbalnom obliku, ili u kombinaciji nekog od njih. Opisano je, definisao i primerima iz korpusa ilustrovano deset različitih osnovnih tipova komunikativnih akata, kao i određeni broj podtipova koji se u okviru njih uočavaju.

Ključne reči: rani pragmatiski razvoj, rani komunikativni akti; neverbalna, gestovna, vokalna i verbalna komunikacija; jednoipogodišnjaci

Istraživanje ranih komunikativnih akata traje već duže od trideset godina. Od prvih studija posvećenih ovom problemu (Dore 1975, 1979, Bates 1975, 1979, Carpenter *et al.* 1983, Reeder 1983) preko kasnijih (Ninio *et al.* 1994, Ninio & Snow 1999), pa sve do novih i najnovijih (Goldin-Meadow 2009, Cameron-Faulkner, 2014.) dva osnovna pitanja ostala su u fokusu pažnje istraživača: 1. kako prepoznati i odrediti prve komunikativne akte i 2. kako ih klasifikovati i svrstati u dovoljno precizno definisane i iscrpne taksonomije? Poteškoće u pružanju adekvatnog odgovora na prvo pitanje potiču mahom otuda što je u prelingvističkoj fazi razvoja teško odvojiti intencionalne komunikativne činove od ostalih oblika senzomotornog ponašanja, dok je sama mogućnost dobijanja odgovora na drugo pitanje vrlo neizvesna jer podrazumeva uspostavljanje iscrpne liste svih komunikativnih akata, kako u govoru odraslih, tako i u govoru dece, što je samo po sebi cilj za koji nije jasno da li je u načelu ostvarljiv.

¹ *Ovaj rad finansiran je u okviru projekta Ministarstva prosvete i nauke Republike Srbije "Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije" (br. 179018).

Dok je broj studija posvećenih ranim komunikativnim aktima u drugim jezicima relativno velik, istraživanja na materijalu iz srpskog jezika gotovo da i nema.² S obzirom na značaj uspostavljanja inicijalne tipologije komunikativnih akata kako za dalje praćenje tipičnog jezičkog razvoja, tako i za rano detektovanje eventualnih razvojnih problema, osnovni cilj našeg istraživanja bio je upravo uspostavljanje jedne takve inicijalne tipologije.

Materijal za analizu preuzet je iz korpusa SCECL (Anđelković, Ševa, Moskovljević 2001), koji sadrži transkripte spontane komunikacije osmoro dece longitudinalno praćene na uzrastu od 1;6 do 4;0 godine. Kvalitativnoj analizi podvrgnuti su svi komunikativni akti jednoipogodišnjaka, bez obzira da li su iskazani u gestovnom, vokalno-gestovnom, ili verbalnom komunikativnom modusu.³ Kriterijumi na osnovu kojih su u svakoj konkretnoj situaciji intencionalni komunikativni akti odvajani od različitih drugih oblika gestovnog i vokalnog ponašanja dece preuzeti su, uz odgovarajuća prilagođavanja, iz Carpenter *et al.* (Carpenter *et al.* 1983: 108) i podrazumevali su: a) da se dete i sagovornik nalaze u istom prostoru, na relativno maloj udaljenosti jedan od drugog, a svakako u dometu glasa, b) da su dete i sagovornik već otpočeli komunikaciju, ili se nalaze u situaciji koja neposredno prethodi otpočinjanju komunikativne razmene.

Tokom analize građe ekscerpirane iz korpusa izdvojeno je deset osnovnih tipova komunikativnih akata jednoipogodišnjaka, od kojih se neki realizuju u nekoliko podvarijanti. Oni su u nastavku rada pobrojani i ilustrovani odgovarajućim primerima iz korpusa.⁴

1. Odbijanje, neslaganje, protestovanje

Komunikativni akt kojim se izražava neslaganje sa nečim (najčešće sa nekom akcijom iniciranom od strane sagovornika), ili odbijanje da se nešto izvrši komunikativni je akt koji se razvojno prvi javlja, već negde oko 10. meseca (Bates *et al.* 1975, 1976). Dok se u ranim fazama upotrebe ovaj komunikativni akt realizuje u različitim nekonvencionalizovanim oblicima neslaganja ili odbijanja (dete okreće i zabacuje glavu, bacaka se, odmahuje rukama, pokušava da se istrgne, vrišti i sl.), u kasnijim fazama dolazi do postepenog prelaska na upotrebu standardizovanih, konvencionalizovanih gestova (odmahivanje glavom, ili kažiprstom, npr.) i odgovarajućeg jezičkog izraza (odrične rečce,

2 Izuzetak predstavljaju radovi Svenke Savić (1975, 1978) i Vere Vasić (1983) posvećeni različitim aspektima razvoja dečjeg govora, koji se u nekim segmentima dotiču i razvoja komunikativnih akata.

3 O značaju gestovne i vokalno-gestovne komunikacije koja je na ovom uzrastu još uvek prisutnija od jezičke, v. Goldin-Meadow 2009. Na značaj gesta kao komunikativnog modusa skreću pažnju i Tomasello *et al.*: "Children do not use their early pointing gestures merely to direct attention to an object or themselves; they use them to influence the mental states of others" (Tomasello *et al.* 2007).

4 Primeri se navode u donekle izmenjenom obliku u odnosu na onaj koji imaju u originalnim transkriptima – izvršena su prilagođavanja prilikom kojih je ili prošireno neko objašnjenje (isključivo u %com, ili %gls redovima teksta), ili su izbačene neke od tehničkih oznaka sistema CHILDES bez značaja za sagledavanje komunikativne situacije koja se analizira, kao što su izbačeni i delovi paralelnih konverzacija. Naime, tokom snimanja je gotovo uvek uz dete čiji je govor praćen, ispitivače, kamermana i ukućane, bilo prisutno još nekoliko osoba (gostiju, komšija, rođaka i sl.). Njihovi iskazi koji su se povremeno preklapali i/ili bivali umetnuti u tekuću konverzaciju između deteta i sagovornika ovde su izostavljeni, jednim delom zbog uštede u prostoru, a drugim, važnijim, zbog isticanja u prvi plan konverzacije u kojoj dete učestvuje kao sagovornik, a koja je jedino i bila predmet analize u ovom radu. Ovakava mesta obeležena su dvostrukim nizom trotački –

negiranih oblika glagola i sl.). Ovde navedeni primeri ilustruju prelaz od idiosinkratičnog i nekonvencionalizovanog oblika odbijanja ka ustaljenijem i standardnijem u kome su i gestovni i jezički izraz u većoj meri konvencionalizovani. U primeru (1) dete uz upotrebu verbalnog idiosinkratičnog oblika za negaciju istovremeno iz vidnog polja uklanja i objekat koji ne želi da dâ odraslom; u primeru (2) uz verbalno odbijanje ponuđeni objekat baca na pod, te zatim iznova potvrđuje svoje odbijanje i verbalno, dok su samo u primeru (3) konvencionalizovani gest odbijanja i odgovarajući verbalni iskaz upotrebljeni paralelno i na način sličan onome na koji bi ih upotrebio i kompetentni govornik.⁵

- (1) *KOC: daj meni da čujem (.) daj [: daj] [x 2]!
 %act: pruža ruku da joj ANE da slušalicu
 *CHI: nam!
 %act: sklanja slušalicu sa uha i skriva je iza leđa
- (2) *DAR: evo ti.
 *DAR: aha@fp, vidi šta ima unutra.
 *CHI: 0.
 %act: \$=1 razgleda kutiju
 CHI: neše [: neće] [].
 %gls: neće
 *CHI: 0.
 %act: uzima krpu i počinje da briše sto, a ponuđenu kutiju baca na pod
 CHI: neće [/] neće [].
- (3) *DAR: oćeš da obrišeš?
 *MAJ: +< oće Anđela da obriše?
 CHI: nećem [: neću] [].
 %gpx: odmahuje glavom

2. Direktivi (proto-imperativi)

U kategoriju direktiva svrstavaju se svi detetovi iskazi sa komunikativnom funkcijom zahteva ili molbe da se nešto učini. Najčešće je reč o zahtevima da se izvrši neka akcija, ili o zahtevima da se dohvati ili učini dostupnim neki entitet. Uz komunikativne akte koji označavaju odbijanje, neslaganje i protestovanje (v. prethodnu tačku) spadaju među one koji se najranije javljaju. Mogu, kao u primeru (4), biti iskazani u gestovno-vokalnom komunikativnom modusu, u kombinaciji gestovnog i verbalnog oblika, kao u primerima (5) i (6), ili u isključivo verbalnom obliku, kao u primeru (7). Primer (6) posebno je zanimljiv jer ilustruje kako zahtev deteta može da se protegne i na više od jednog iskaza, odnosno na više od jedne replike.

⁵ U navedenim primerima se, kao i u originalnim transkriptima, koriste sledeće skraćenice: CHI – dete ispitanik, JEL, ANE, ANA, NIK, LUK – deca ispitanici, MAJ – majka, TAJ – otac, BAB – baba, KOC – komšunica, GOT – gost, SBA – stariji brat ispitanika, DAR, ANO – istraživači; %com – komentar, %act – radnja koja prati iskaz, %gpx – standardizovan gest, %gls – glosa, odn. “prevod” na standardizovani oblik iskaza.

- (4) %act: JEL ide ka Nadi. Nada je lutka. JEL skida narukvice sa svoje ruke i pokušava da ih stavi Nadi na ruku.
 *TAJ: nešto joj ne ide.
 *CHI: 0.
 %act: JEL reaguje na očev glas, okreće se ka TAJ i pruža mu narukvice
 *CHI: mm@fp.
 *TAJ: da ja stavim, jel'?
 %act: TAJ stavlja narukvicu Nadi na ruku
 CHI: 0.
 %act: JEL se okreće ka Nadi i posmatra kako TAJ stavlja Nadi narukvicu na ruku
 *CHI: mm@fp.
- (5) %act: DAR nudi JEL kartonsku navlaku za video-traku
 *CHI: 0.
 %act: uzima navlaku od DAR
 *MAJ: pocepaće ti kutiju!
 %add: DAR
 *CHI: na^na@fp.
 %act: JEL analizira navlaku

 *CHI: hm@fp, daj [?!]
 %act: uzima ukrasnu hartiju od DAR i pokušava da je uvuče u navlaku
 *CHI: dam.
 %gls: uzmi
 %act: vraća DAR ukrasnu hartiju
- (6) *CHI: ono da [*] mi.
 %gpx: odmahuje rukom
 %gls: ono daj mi
 *DAR: šta da ti dam?
 *DAR: 0.
 %act: zvecne kutijom i ostavlja je na stolu
 *DAR: mhm@fp.
 CHI: da piće [: piše] [].
 %gls: da piše(m)
 %act: okreće se i gleda u MAJ
 %com: traži ruž kojim je u prethodnoj sekvenci šarala po stolu
- (7) *CHI: (h)oću ja vodu!
 %act: gleda u MAJ
 *MAJ: a hoćeš ti vodu!

3. Obraćanje/dozivanje

Obraćanje, odn. dozivanje (u slučajevima kad je sagovornik na nešto većoj udaljenosti) jedan je od čestih komunikativnih akata. Njegove osnovne funkcije su, slično kao i u konverzacijama odraslih, uspostavljanje kontakta i privlačenje pažnje sagovornika. Primer (8) to i ilustruje – dete doziva majku kako bi joj skrenulo pažnju. Tek pošto je sigurno da je privuklo njenu pažnju, nastavlja dalje s onim što je naumilo i dobacuje joj loptu.

- (8) *CHI: m@fp.
%act: CHI dohvata loptu
*CHI: ma [: mama]!
%act: CHI baca loptu u pravcu MAJ
*MAJ: 0.
%act: hvata loptu i gurne je ka stočiću pored prozora

4. Odazivanje

Kao što znaju da moraju prvo da uspostave kontakt sa sagovornikom ukoliko žele da otpočnu komunikaciju (v. prethodnu tačku), deci ovog uzrasta jasno je da je neophodno i da signaliziraju da su svesni zahteva sagovornika da stupi u komunikaciju s njima, odnosno da se odazovu. Komunikativni modusi odazivanja mogu da budu različiti: neverbalni, kao u primerima (9) i (10), vokalni, kao u primeru (11), ili verbalni, kao u primeru (12), kao i bilo koja kombinacija nekih od njih.

- (9) *BAB: Nikola!
*CHI: 0.
%act: uzima loptu i počinje da je lupa o pod, gleda u BAB
- (10) *MAJ: Nikola!
*CHI: 0.
%act: okreće se ka MAJ
- (11) *DAR: Nikola!
*CHI: m:?
%act: okrenuo se ka DAR
%com: que
- (12) *TAJ: Anđela!
*CHI: (š)ta je ?
%gls: šta je
%act: pogleda prema TAJ
%com: „šta je“ je ovde upotrebljeno u značenju „molim“

5. Imenovanje

Osnovna komunikativna funkcija imenovanja jeste identifikacija bića, objekta, radnje ili stanja. To je jedan od čestih načina na koji deca ovog uzrasta uspostavljaju temu razgovora (*topic*). Prilikom imenovanja dete često prvo pokaže na imenovani entitet, a tek potom izgovori njegov naziv. U primeru (13) dete pronalazi i imenuje (onomatopejskom reči) novostečenu igračku i pokazuje je majci, dok primer (14) ilustruje situaciju u kojoj dete imenuje sopstvenu radnju (te na taj način verbalno potvrđuje da je razumelo zahtev starijeg brata).

- (13) *CHI: to je!
*CHI: brm^brm@o!
%act: pronalazi autić u kesi i pokazuje ga MAJ
*MAJ: evo jedan, to je najnoviji!
*MAJ: pa da to je sinoć dobio!
- (14) *SBA: Nikola!
%act: baca NIK jedan deo sa klovna
*CHI: brm:@o!
%act: okreće se da ga dohvati
CHI: vata: [: hvata] []!
%gls: hvata

6. Pozdravljanje i opraštanje; učestvovanje u verbalnim i neverbalnim ritualima

Kulturna socijalizacija dece kroz učešće u različitim verbalnim i neverbalnim ritualima počinje vrlo rano. Još tokom prelingvističke faze razvoja deca se uče da mašu „pa-pa“ kako bi pozdravili gosta koji odlazi, da učestvuju u igrama poput „taši-taši“, da nazdravljaju i sl., tako da je većina dece do uzrasta od 18 meseci već uspešno ovladala ovakvim i sličnim komunikativnim aktima. Primeri koji slede to ilustruju – u primeru (15) dete se uključuje u ritual pozdravljanja, odnosno čestitanja, dok u primeru (16) pokazuje da je ovladalo komunikativnim aktom nazdravljanja.

- (15) *MAJ: +< baci pet.
*CHI: 0.
%par: smeje se
%gpx: baca ruku ka JAN ruci
- (16) %act: \$=4 NIK se šeta po sobi, odlazi do stola i uzima flašicu
*MAJ: živjeli Nikola!
*CHI: m@fp!
%act: NIK pije sok iz flašice i kreće ka MAJ
*MAJ: pa živjeli!

*CHI: 0.
 %act: NIK dolazi do MAJ i oni nazdravljaju

 *GOT: ajd se kucni!
 *CHI: 0.
 %act: kucne se sa mamom

7. Ponavljanje

U analiziranom korpusu javljaju se dva različita tipa ponavljanja, od kojih se drugi tip javlja u dve podvarijante: 1. dete ponavlja zato što je to sagovornik od njega eksplicitno tražio, 2. dete ponavlja samoinicijativno – a) kako bi pokazalo da je čulo i razumelo prethodno izrečen iskaz, ili, suprotno od toga, b) kako bi signaliziralo da nije razumelo prethodni iskaz i da mu je potrebno pojašnjenje. Dok se tip 2 jasno razlikuje od tipa 1 po tome što mu prethodi zahtev sagovornika da dete nešto kaže, odnosno ponovi, podtip 2b se od podtipa 2a izdvaja po tome što dete ponavlja ono što je upravo čulo, ceo iskaz, ili samo jedan njegov deo (onaj koji nije razumelo), ne dodajući pritom novu informaciju, a zatim prvi pauzu i čeka na odgovor, odn. na pojašnjenje.⁶ Primeri (17) i (18) ilustruju prvi tip ponavljanja, dok su primeri (19) i (20) ilustracija za 2a tip, a primer (21) za 2b tip ponavljanja.

- (17) *GOT: +< ajde reci mu nek spava.
 *CHI: 0.
 %act: odlazi do kese sa igračkama

 *CHI: spavaj!
- (18) *MAJ: reci, alo bako!
 *CHI: ajo@z:r [: alo].
 %act: stavlja slušalicu na uho
 %gls: alo
- (19) *MAJ: otišla je.
 *MAJ: tata je otjerao.
 *MAJ: tata otjerao.
 CHI: ote [: oterao] [] tata.
 %gls: oterao tata

⁶ Kod dece ovog uzrasta javlja se i treći tip ponavljanja – deca ponavljaju reči (ili protoreči) kad su sama (npr. u krevetu, ujutru, kad tek što su se probudila i kad u blizini nema nikoga drugog, ili dok se sama igraju u sobi). Ova vrsta ponavljanja ima funkciju svojevrsnog “uvežbavanja” i iako ga Dore (1975, 1979) svrstava u “primitivne govorne akte” (*primitive speech acts*) ovde se ne uvrštava u predloženu tipologiju, u prvom redu zato što ne podrazumeva prisustvo sagovornika, pa samim tim nije moguće govoriti o komunikativnom aktu u ustaljenom značenju ovog pojma u lingvistici.

- (20) *CHI: da [*] mi.
 %err: da=daj \$mor \$los;
 %act: gleda da li nečega ima u navlaci
 *MAJ: pa nema ništa unutra, Jelena!
 *CHI: nema.
- (21) *ANO: šta ćemo sad?
 *CHI: sad.
 *CHI: xxx@a.
 %act: sa igračkom odlazi ka MAJ
 *MAJ: šta ćemo sada, Luka?
 *CHI: sa(d).
 %act: gleda u kameru
 *MAJ: mh@fp?
 %com:que
 *CHI: 0.

8. Asertivi (tvrdnje, komentari)

Asertivi (za koje Bates *et al.* 1975, 1976) koriste termin *proto-deklarativi* obuhvataju različite oblike proto-obaveštajnih iskaza kojima dete saopštava ili komentariše ili neko svojstvo objekta ili bića koje je trenutni predmet njegove pažnje, ili ukazuje na odvijanje svoje ili tuđe bilo uočene (one koja se trenutno odvija), bilo nameravane akcije. Tako u primeru (22) dete komentariše jednu od funkcija objekta koji trenutno zaokuplja njegovu pažnju (rerna-igračka) i tu informaciju deli sa sagovornikom. U primerima (23) i (24) dete upoznaje sagovornika sa svojstvima bića („d(r)ago pile“) i predmeta („pu(r)ljav auto“) koji su trenutna tema razgovora, dok u primerima (25), (26) i (27) obaveštava sagovornika o onome šta trenutno radi (primer (25 i 27)), odnosno o onome šta tek namera da uradi (primer (26) i (27)). Primer (27) istovremeno ilustruje i tipičnu strukturu inače retkih dvočlanih iskaza koji se javljaju na ovom uzrastu, kao i specifičan način referiranja o sebi (upotreba zajedničke imenice umesto imena i upotreba 3. l. j. umesto prvog), što su takođe jezička, odnosno kognitivno-jezička obeležja ovog uzrasta.

- (22) %act: \$=1 dolazi do BAB i GOT, daje BAB flašicu
 i uzima igračku rernu
 *CHI: peče!
 %act: drži rernu i gleda je
 *BAB: peče!
 *BAB: a šta se peče nisi kazao!
 *CHI: 0.
 %act: rerna mu ispada
 *BAB: kaži!
 *CHI: peče!
 %act: saginje se da uzme rernu

- *BAB: pa šta peče?
 *CHI: a peče.
 %act: čuč i gleda u rernu
- (23) *BAB: šta radi pile?
 %act: prilazi kutiji i uzima pile
 *CHI: da:ga [: draga]!
 %act: mazi pile koje se nalazi u BAB rukama
 *BAB: drago pile!
 *BAB: da, drago pile!
- (24) CHI: pua@z:pw [: prljavo].
 %act: pruža MAJ auto
 %gls: prljavo
 *MAJ: pa uprljala si.
 *MAJ: a zašto si uprljala to?
 *CHI: a(u)to.
 %gls: auto
 *MAJ: auto si uprljala.
- (25) *MAJ: šta je to?
 *CHI: kamičić [: karminčić].
 %gls: karminčić
 *MAJ: karminčić, da.
 *CHI: išem [: pišem]!
 %gls: pišem
 act: <aft> šara po stolu.
- (26) Dete sedi za stolom i zabavljeno je aktivnošću koju želi da okonča.
 *CHI: odaću [: hodaću] [x 2].
 %act: pokušava da ustane
 %gls: hodaću
- (27) %act: \$=1 vraća se i staje u ugao na vrhu betonskog uzvišenja,
 vrti cvet i gleda s vremena na vreme u kameru
 *CHI: baca:!
 %act: \$=1 pokušava da baci cvet preko betonskog zida
 *CHI: te baca!
 *CHI: dete: baca:!
 *CHI: dete:!

9. Odgovori

Na raznovrsna pitanja i zahteve koji im se postavljaju, deca ovog uzrasta najčešće odgovaraju neverbalno – akcijom, ili nekom kombinacijom vokalizacije i akcije koja je usmerena na izvršavanje onoga što im je u pitanju ili zahtevu postavljeno.⁷ Punopravni verbalni odgovor javlja se mnogo ređe, ali je ipak prisutan. Ovo nije nimalo slučajno. Kako bi uspešno savladala implicitna pravila učešća u konverzaciji, a posebno onaj segment ovih pravila koji reguliše obrasce postavljanja pitanja i pružanja adekvatnih odgovora na njih, deca moraju da ovladaju logikom dijaloga što ih stavlja pred velika, kako kognitivna, tako i jezička iskušenja. Zato je u komunikativnom diskursu dece ovog uzrasta mnogo lakše pronaći primere neverbalnog i vokalno-gestovnog oblika odgovaranja nego verbalnog. Tako dete u primerima (28) i (29) na izrečene zahteve odgovara isključivo akcijom, u potpunosti neverbalno, ali i sasvim ispravno (za šta dobija i odgovarajuću potvrdu od oca; v. primer 29). Primeri (30) i (31) ilustruju nespecificovane vokalne odgovore negativnog značenja,⁸ dok u primerima (32) i (33) dete odgovara koristeći standardizovani oblik gestova odmahivanja i pokazivanja uz odgovarajući vokalni, odnosno verbalni odgovor. U primeru (34) dete odgovara idiosinkratičnom onomatopejskom rečju, dok je primer (35) ilustracija adekvatnog verbalnog odgovora koji se realizuje kao dvočlani subjekatsko-predikatski iskaz.

- (28) *GOT: oćeš to nositi u kesu?!
*GOT: nosi u kesu!
*CHI: 0.
%act: uzima više autića i nosi ih do kese na podu
- (29) *TAJ: donesi cipele.
*CHI: 0.
%act: otvara ormarić za obuću
*CHI: 0.
%act: uzela je cipele i drži ih u naručju
*TAJ: dobro (.) zatvori ta vrata!
*CHI: 0.
act: ispala joj je jedna cipela na pod, ali ona ipak prvo zatvara vrata ormarića za obuću
*TAJ: tako.
%act: zatvorila je jedna vrata
*CHI: 0.
%act: zatvorila je i druga vrata od ormarića za obuću, dohvata sa poda cipelu koja joj je ispala i kreće ka sobi, međutim cipelica joj još jednom ispada na pod. ANE je dohvati i brzo ide ka TAJ
*TAJ: dobro.
*CHI: 0.

⁷ Up. Shatz, M. (1978). „Children’s comprehension of their mothers’ question-directives“, *Journal of Child Language*, 5/1, 39–46.

⁸ Iskazi u primeru (29) mogu da budu protumačeni i kao odbijanje (v. tip 1), ali ih od tog tipa komunikativnog akta odvaja to što su produktovani kao odgovori na eksplicitno postavljena pitanja sagovornika.

- %act: stavlja u TAJ ruke cipelice
*TAJ: fala.
- (30) *MAJ: hoćeš ti?
*CHI: m:!
%act: vraća se do kese i ponovo gleda autiće
%com:neg
*MAJ: nećeš ti!
*MAJ: hoćeš da ja, hm?
*CHI: e@fp [/] e@fp.
%act: gleda u kesu
%com:neg
*MAJ: dobro!
- (31) *MAJ: gde je tvoj auto?
*CHI: ato@z:pw.
*MAJ: gde?
*CHI: a:.
%act: kreće ka svom automobilu
- (32) *GOT: oćeš meni daš štrumfa?
*CHI: m^m.
%gpx: odmahuje glavom
%com: neg
- (33) *MAJ: gdje se otvori?
*CHI: tamo.
%gpx: pokazuje prstićem na širu stranu kutije
- (34) %act: uzima igračku iz kese
*MAJ: šta je to?
*CHI: pec@z:r!
%act: dodiruje prstom igračku i jedan deo ispada u kesu
%com: reč je o igrački-remi
- (35) *BAB: a dje@z:pw [: gde] ti je Mićo?
*CHI: Mićo spava!
%act: pokušava da dohvati loptu ispod stola
*BAB: Mića spava!

10. Pitanja

Uspešno formulisan zahtev za dobijanje informacija, odnosno umeće postavljanja pitanja zahteva još bolje poznavanje onih istih dijaloških obrazaca koji su neophodni za

formulisanje adekvatnih odgovora (v. prethodnu tačku), što za decu ovog uzrasta predstavlja dodatni izazov. Otuda se pitanja koja postavljaju deca javljaju relativno retko u korpusu, a i kada se jave, reč je isključivo o specijalnim, konstituentnim pitanjima dok se opšta („dane“) pitanja ne pojavljuju. Vrlo često se pitanje proteže kroz više replika, kao u primerima (36), (38) i (39) – dete obično prvo skreće pažnju sagovornika na određeni konstituent, pa tek kad je sigurno da je shvaćeno, odnosno da je sagovorniku jasno o kom entitetu želi da dobije informaciju, formuliše iskaz u koji je uključena i odgovarajuća upitna reč. Primer (37) ilustruje jedno tipično formalno obeležje višestrukih pitanja na ovom uzrastu – nedostatak kopule. A ako na postavljeno pitanje ne dobije odgovor koji razume, dete pitanje ponavlja i po nekoliko puta, najčešće bez izmena, kao što je to slučaj u primeru (39).

- (36) *MAJ: bravo!
 %act: pruža LUK obruč
 *CHI: o.
 %act: uzima obruč od MAJ
 %gls: ovo
 *MAJ: ovo.
 %com:ponavlja LUK iskaz

 *CHI: +< de [: gde]?
 %gls: gde
 *MAJ: stavi tu.
 %act: pokazuje prstom osovinu
- (37) *CHI: 0.
 %act: baca obruč
 *CHI: sta@z:pw [: šta] ovo?
 %act: gledajući u kameru podiže klovna
 %gls: šta ovo
 *DAR:šta je to, Miko?
 *CHI: sta@z:pw [: šta] ov@z:pw [: ovo].
 %act: gleda u klovna
 %gls: šta ovo
- (38) %act: dolazi do kese i traži neku igračku
 *CHI: to.
 %act: \$=3 nalazi igračku pokazuje je MAJ i daje DAR
 *CHI: m@fp.
 *CHI: to:.
 *CHI: šta je ovo?
- (39) %act: vraća se do kese i uzima novu igračku
 *CHI: to:!
 *CHI: to je ovo?
 %gls: što je ovo

%act: pokazuje igračku MAJ
*MAJ: a, to je eskim.
*CHI: to je ovo?
%gls: što je ovo
*MAJ: eskim!
*CHI: to je ovo?
%gls: što je ovo
*MAJ: eskim!
*CHI: 0.

*

* *

Analiza komunikativnih akata jednoipogodišnjaka više nego o bilo čemu drugom svedoči o primatu funkcije nad formom – potreba da se kodiraju i izreknu različita značenja daleko prevazilazi trenutne, još uvek vrlo skromne, lingvističke mogućnosti deteta. Kako bi prevazišlo ovu prepreku, dete koristi sve što mu je na raspolaganju – u kodiranju iskaza su uz verbalna, uključena i različita neverbalna (vokalna i gestovna) sredstva komunikacije. Uočeni tipovi i podtipovi komunikativnih akata realizuju se u sva tri komunikativna modusa, a njihova zastupljenost varira kako od deteta do deteta, tako i u zavisnosti od konteksta u kome se komunikacija odvija, ali i od tipa komunikativnog akta.

Tipologija komunikativnih akata uspostavljena u ovom radu ne pretenduje da bude ni iscrpna, ni konačna. Ona, međutim, svakako pruža metodološku osnovu za buduće praćenje ranog pragmatikog razvoja u srpskom jeziku. Izdvojeni tipovi komunikativnih akata zabeleženi su kod sve ispitivane dece (mada ne u podjednakom broju) što pokazuje da je reč o robustnim i stabilnim kategorijama.

Sledeći korak u proučavanju ranog pragmatikog razvoja u srpskom jeziku morao bi da uključi kako dalje praćenje razvoja različitih tipova komunikativnih akata i postepeno širenje njihovog repertoara, tako i praćenje postepenog razvoja lingvističkih (u prvom redu morfoloških i sintaksičkih) struktura kojima se dati komunikativni akti realizuju u konkretnim govornim situacijama. Uz to bi i odgovarajuća kvantitativna obrada prikupljenih podataka bez sumnje doprinela boljem i sveobuhvatnijem sagledavanju razvojnog toka pragmatikih kompetencija.

Izvor:

Andelković, D., Ševa, N. & Moskovljević, J. (2001). *Serbian Corpus of Early Child Language*. Laboratory for Experimental Psychology, Faculty of Philosophy, and Department of General Linguistics, Faculty of Philology, University of Belgrade. <http://childes.talkbank.org/browser/index.php?url=Slavic/Serbian/SCECL/>

Literatura:

Bates, E., Camaioni, L. & Volterra, V. (1975). "The acquisition of performatives prior to speech". *Merrill-Palmer Quarterly* 21(3), 205–226.

- Bates, E., Camaioni, L., & Volterra, V. (1976). "Sensorimotor performatives". Iz: Bates, E. (ed.), *Language and Context: Studies in the Acquisition of Pragmatics*. New York: Academic Press, 49–71.
- Bates, E. (1979). *The emergence of symbols: Cognition and communication in infancy*. New York: Academic Press.
- Cameron-Faulkner, T. (2014). "The development of speech acts". Iz: Matthews, D. (ed.), *Pragmatic development in First Language Acquisition*. Amsterdam: John Benjamins, 37–52.
- Carpenter, R. L., Mastergeorge, A. M., & Coggins, T. E. (1983). "The acquisition of communicative intentions in infants eight to fifteen months of age". *Language and Speech* 26, 101–116.
- Dore, J. (1975). "Holophrases, speech acts and language universals". *Journal of Child Language* 2: 21-40.
- Dore, J. (1979). "Conversational acts and the acquisition of language". Iz: E. Ochs & B.B. Shieffelin (eds.), *Developmental pragmatics*. New York: Academic Press, 339-361.
- Goldin-Meadow, S. (2009). "From gesture to word". Iz: Bavin, E. L. (ed.), *The Cambridge handbook of child language*. New York: Cambridge University Press, 145-160.
- Ninio, A., Snow, C.E., Pan, B.A, Rollins, P.R. (1994). "Classifying communicative acts in children's interactions". *Journal of Communication Disorders* 27/2, 157-187.
- Ninio, A. & Snow, C. (1999). "The development of pragmatics: Learning to use language appropriately". Iz: Bhatia, T. K. & Ritchie, W.C. (eds.), *Handbook of language acquisition*. New York: Academic Press, 347–383.
- Shatz, M. (1978) "Children's comprehension of their mothers' question-directives", *Journal of Child Language*, 5/1, 39–46.
- Savić, S. (1975). "Aspects of adult-child communication: the problem of question acquisition", *Journal of Child Language*, 2/2, 251–260.
- Tomasello, M., Carpenter, M., & Liszkowski, U. (2007). "A new look at infant pointing". *Child Development* 78, 705–722.
- Vasić, V. (1983). *Govor sa sestrom i bratom*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

**Jasmina Moskovljević Popović
Vesna Polovina**

EARLY PRAGMATIC DEVELOPMENT – THE TYPOLOGY OF COMMUNICATIVE ACTS OF ONE AND A HALF-YEAR-OLDS

Summary: The aim of this paper is to establish the initial typology of communicative acts of one and a half-year-olds using the data from Serbian child language. In further research, the established typology would serve as a methodological basis for the longitudinal monitoring of the communicative development at an early age.

A spontaneous production data of eight one and a half-year-olds (available through the Child Language Data Exchange System) were excerpted, followed by a qualitative analysis of all intentional communicative acts, including non-verbal, gestural and verbal forms, or any combination of these. Ten different basic types of communicative acts, as well as a number of subtypes emerging from them, were described, defined and illustrated with the examples from the corpus.

Key words: early pragmatic development, communicative acts; non-verbal, gestural, vocal, verbal communication; one and a half-year-olds